

УДК 070 (450) "1922/1926"

ОСНОВНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ ПРОТИ ОПОЗИЦІЙНОЇ ПРЕСИ У ФАШИСТСЬКІЙ ІТАЛІЇ 1922-1926 РР.

Юрій Мельник

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: kozakmaja@rambler.ru*

У статті розглянуті та на прикладах проілюстровані основні методи, до яких вдавався уряд задля придушення свободи слова в Італії у період становлення фашистської диктатури.

Ключові слова: становлення тоталітарного режиму, контроль над ЗМІ, вилучення накладу, напад на редакцію, погрози фізичною розправою, умови праці журналістів.

Цілковитий контроль над засобами масової інформації у двох найбільш знакових тоталітарних системах ХХ століття – більшовицькій Росії та гітлерівській Німеччині – були встановлені за короткий проміжок часу. Вже через два дні після жовтневої революції в Росії, 27 жовтня 1917 року, за підписом Леніна вийшов "Декрет про пресу", на основі якого припинили існування понад 470 опозиційних до більшовицького уряду газет [2]. У тексті декрету наголошувалося на «екстремному» та «тимчасовому» характері придушення свободи слова: «Як тільки новий порядок закріпиться, – будь-який адміністративний вплив на пресу буде припинено...» [1]. Але, як відомо, після закріплення нового порядку всеохопний контроль над пресою та іншою друкованою продукцією лише зміцнився – подальші заходи, вжиті революційним урядом у 1918-1919 рр., дозволили йому повністю монополізувати друковане слово.

Німеччина періоду Веймарської республіки була першою серед індустріальних країн за кількістю щоденних та тижневих видань (понад 4700 найменувань). Після призначення Гітлера на посаду канцлера 30 січня 1933 року, закриття були піддані сотні газет, які видавали Соціал-демократична та Комуністична партії. В подальші місяці режим взяв під контроль також незалежну пресу [15], після чого можна було говорити про необмежену владу гітлерівців над інформаційним простором Німеччини, який в руках у Йозефа Гьоббельса дуже швидко перетворився на могутній пропагандивний апарат.

На відміну від згаданих тоталітарних режимів, фашистський режим в Італії встановлювався поступово. Король Італії Віктор Емануель III призначив лідера Фашистської національної партії Беніто Муссоліні на посаду прем'єр-міністра наприкінці жовтня 1922 року. Але в тоталітарну країну Італія

оформилася лише у 1926-1928 рр., із прийняттям низки “надзвичайних фашистських законів” (“*leggi fascistissime*”), які дозволили Муссоліні та його партії взяти під контроль усі сфери суспільного життя країни.

Мета нашого дослідження – виокремити основні методи боротьби фашистського режиму в Італії проти опозиційної преси на *етані становлення* (1922-1926рр.), якого більшовицька Росія та гітлерівська Німеччина фактично не знали.

Прем'єр-міністр Італії Беніто Муссоліні, колишній журналіст та редактор, усвідомлював вирішальну роль преси в політичній боротьбі, тому розпочав роботу в напрямку придушення свободи слова ще в липні 1923 року, коли подав королю на підпис декрет, згідно з яким префект (представник уряду у провінції) міг робити попередження відповідальним редакторам газет за розміщення повідомлень, що підривають суспільний порядок, розпалюють класову ненависть чи закликають до непокори закону. За два попередження впродовж року префект мав право усунути відповідального редактора з посади [7, р. 12]. Щоправда, Муссоліні не надавав чинності цьому декрету аж до липня 1924 року, коли виникла необхідність захиститися від журналістів під час скандалу, пов'язаного з убивством депутата-соціаліста Джакомо Маттеотті. Тоді ж, у розпал “кризи Маттеотті”, прем'єр-міністр видав ще один декрет, яким уповноважував префектів конфіскувати накладі періодичних видань незалежно від попереджень відповідальним редакторам [7, р. 14].

Нефашистська преса прореагувала на все це обуренням. Міланський щоденник *Corriere della Sera* провів аналіз декретів про пресу та наслідків їх впровадження у країні: «І так, для цих газет існує сьогодні регламентація, яка залишає їх на милість префектам, тобто надає у розпорядження міністру внутрішніх справ. Тепер вже буде можливо оформлювати зникнення небажаних газет після двох попереджень, для яких з незрівнянною легкістю знаходитимуться приводи» [5]. Туринська *La Stampa* з тривогою писала: «Наслідки нового інституту попередження були і є значно серйознішими за будь-який явний обмежувальний закон, за будь-яку цензуру; вони неухильно ведуть до паралічу журналістської роботи та водночас віддають життя будь-якої газети на поталу наступним урядам» [14]. *La Rivoluzione Liverale* зауважила, що перший декрет про пресу (а отже і другий, який виріс із першого) «юридично не має ніякої вартості», оскільки був оприлюднений тільки через рік після його санкціонування королем, в нових реаліях і нових обставинах [16].

У відповідь на подібні звинувачення італійський публіцист Енріко Коррадіні, обличчя італійського націоналізму у домуссолінівську епоху, виступив з апологетикою декретів про пресу на сторінках місячника *Gerarchia*: «Журналісти хочуть безмежної свободи <...>. Жодна інша категорія громадян не вимагає подібної свободи, ніхто не відштовхується від гадки, що така свобода потрібна йому для його роботи. Журналісти – привілейовані і мають намір захищати свої привілеї попри все і перш за все, і вірять, що не можуть виконувати свою “місію”, як вони її називають, без такої свободи. Вони не відають, що найбільші людські справи, найвищі і найсправжніші місії здійснюються в режимі найбільш явної та чітко визначеної відповідальності та найчіткіших, непорушних законів. Ніщо так не свідчить про легковажність сучасної журналістики, як підпорядкування власної роботи абсолютній свободі,

яка є абсолютною безвідповідальністю» [9, р. 365]. По суті, тут маємо справу із зіткненням двох підходів до журналістики, двох «теорій преси» (Сіберт, Шрамм, Пітерсон), лібертаріанської та авторитарної. В історичних умовах Італії 20-х років перемога, як відомо, була за авторитарною.

Наслідком подальшого загострення конфлікту між фашистським урядом та опозиційною пресою було поступове поширення практики вилучення накладів нелояльних газет. «Розпорядження щодо періодичної преси» від 31 грудня 1925 року сприяло ще інтенсивнішому тиску уряду на рештки вільної преси, яка поступово здавала позиції, аж поки не зникла зовсім.

Характерно, що фашистам зовсім не потрібні були правові підстави, аби періодично погрожувати опозиційним виданням та чинити тиск на журналістів. У період утвердження Фашистської національної партії на владній вершині опозиціонерам відправляли листівки із «попередженнями» – жартівливими погрозами фізичною розправою [див.6, р. 9]. Іноді опозиційні видання просто не допускалися до публікації. Наприклад, у лютому-березні 1923 року (ще до публікації будь-яких антижурналістських законів) квестура чотири рази поспіль не давала виходити у світ комуністичному тижневику *L'Avanguardia*, щоразу знаходячи для цього формальний привід. Зокрема, четвертий раз причиною недопущення газети до продажу було те, що відповідальний редактор Луїджі Репоссі підписався на першій сторінці ліворуч, а не на четвертій праворуч [7, р. 12]. Іноді опозиційні видання вилучалися безпосередньо в місцях продажу.

Дієвішими за будь-які погрози чи вилучення окремих накладів були бойові команди (сквадри) чорносорочечників, які нападали на редакції газет, громили їх, підпалювали та розправлялися з журналістами. Давіде Лайоло пише про один з таких нападів на типографію газети *Comunista* в момент, коли Пальміро Тольятті випускав черговий номер (28 жовтня 1922 року): «Фашисти оточили будівлю типографії і, відкривши вогонь, проникли всередину. Вони поставили перед собою мету заарештувати чи вбити Пальміро Тольятті. Робітники типографії прийняли бій. Зі слухових віконць вони відкрили вогонь у фашистів і змусили їх відступити, а коли фашисти отримали підкріплення, група робітників, аби відволікти їх від будівлі типографії, кинулася тікати дахами сусідніх будинків, ведучи фашистів за собою. Так, ризикуючи власним життям, вони врятували Пальміро Тольятті» [3, с. 590-591].

Починаючи з квітня 1919 року фашисти кілька разів брали штурмом міланську редакцію соціалістичної газети *Avanti!*. Про один з таких епізодів у житті газети писав її редактор П'єтро Ненні: «Слід визнати, що ми були атаковані за всіма правилами воєнного мистецтва. З двох боків фашистські колони наступали, захищені насиченою стріляниною. Після симуляції спротиву, королівська гвардія, яка віртуально займала редакцію газети для її захисту, відступила зіславшись на перевагу фашистських сил. Капітан, який керував обороною, перед тим, як піти, хотів переговорити зі мною:

– Неможливо більше, – сказав він мені, – захищати газету» [13].

Симптоматично, що фашистські сквадри на початках свого існування не були організованим каральним апаратом, а проводили розправи над журналістами та напади на редакції антифашистських видань спонтанно і часто незалежно від волі Муссоліні (дисципліну вдається навести лише з роками). Ці атаки здійснювалися серед білого дня і здебільшого мали демонстративний

свавільний характер. Між 28 та 31 жовтня 1922 року фашисти, увійшоши в Рим та отримавши владу в країні, спалювали на вулицях столиці соціалістичні газети та марксистську літературу [див.10]. Десять років по тому Муссоліні в інтерв'ю німецькому журналісту Емілю Людвігу згадуватиме ці дні: «Протягом двадцяти чотирьох годин я мусив відправити з міста п'ятдесят дві тисячі солдат-революціонерів і не дати цим збудженим молодикам впасти у крайнощі» [12, р. 108]. Цей нестримний волюнтаристський настрій раннього італійського фашизму вловив Хосе Ортега-і-Гассет, коли 1925 року писав: «Фашизм не претендує управляти за допомогою права, навіть не прагне бути законним. У цьому, на мою думку, його неабияка своєрідність чи принаймні особливість і, додав би, головна засада й сила» [4, с. 201]. Кардинально іншим було наведення порядку у більшовицькій Росії та гітлерівській Німеччині, де дії влади, спрямовані на придушення опозиційної преси, відзначалися організованістю.

Гітлерівці з часом повністю перекроїли інформаційний простір Німеччини, закривши такі ліберальні щоденники світової слави, як *Vossische Zeitung* (1934) та *Berliner Tageblatt* (1939). Натомість Муссоліні, замість знищувати, підпорядкував собі найавторитетніші (некомуністичні та несоціалістичні) видання шляхом усунення непоступливих редакторів та журналістів. Це усунення часто відбувалося не шляхом репресій, а шляхом суттєвих поступок та відшкодувань. У листопаді 1925 року аполітичні власники міланської *Corriere della Sera*, з метою врятувати видання, змусили подати у відставку головного редактора Луїджі Альбертіні, але при цьому відшкодували йому більше, ніж коштувала його частка власності у газеті. Крім того, задовольнили прохання Альбертіні щодо особи нового головного редактора та дали гарантії щодо працівників, які залишалися у *Corriere della Sera* [11, р. 211]. Однак, такий підхід усунення опозиціонерів застосовувався лише в одиничних випадках.

Але над більшістю журналістів, як це зазвичай трапляється, брали гору конформістські інстинкти, – стимулом для останніх були хороші умови праці у фашистській пресі. У 1928 році був прийнятий “Колективний контракт журналістської роботи”, який надавав журналістам цілий ряд гарантій, зокрема: у випадку хвороби – виплата повної зарплати впродовж трьох місяців та половини зарплати впродовж наступних трьох; у випадку виклику до армії – збереження робочого місця та зарплати; у випадку звільнення не з вини журналіста – відшкодування у розмірі заробітної плати за період від одного року до шести місяців. Документ передбачав щорічну відпустку тривалістю в один місяць, подвійну зарплату в грудні, забезпечення старості журналіста тощо [8].

Висновки. Основними методами боротьби з опозиційною пресою у фашистській італії були: 1). *Законодавчий метод* – впровадження низки декретів, що узалежили пресу від влади; 2). *Метод позаправової цензури* – вилучення накладів окремих газет без чітких юридичних підстав на це; 3). *Метод психологічного тиску* – розсилання журналістам листів із погрозами фізичною розправою; 4). *Силовий метод* – напади на редакції опозиційних видань, побиття опозиційних журналістів; 5). *Метод поступок* – усунення від преси найбільш одіозних редакторів та журналістів шляхом компенсацій; 6).

Метод заохочення – сприяння переходу журналістів на бік режиму шляхом покращення для них умов праці.

Як наслідок, до кінця 1926 року у легальному інформаційному просторі країни не залишилося опозиційних періодичних видань. Однак ще з січня 1925 року у Флоренції починає виходити перша підпільна газета лівого спрямування *Non Mollare*. Видає її група інтелектуалів, серед яких – Луїджі Сальвеміні, Нелло Тракуанді та брати Росселлі.

-
1. Декрет о печати 27 октября (9 ноября) 1917 г. (Режим доступа з: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/DEKRET/press.htm>).
 2. Жирков Г. История цензуры в России XIX-XX вв. – Москва: Аспект Пресс, 2001. – 358 с. (Режим доступа з: http://evartist.narod.ru/text9/38.htm#%D0%B7_07).
 3. Лайоло Д. Наша печать // Тридцать лет жизни и борьбы итальянской коммунистической партии. Сборник статей и документов. – Москва: Издательство иностранной литературы, 1953. – С.589-603.
 4. Ортега-и-Гассет Х. До питання про фашизм // Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – С. 196-204.
 5. L'applicazione del regolamento restrittivo per la stampa // Corriere della Sera. – 1924. – 9 luglio.
 6. Cassero R. Le venine del Duce. – Sperling & Kupfer Editori S.p.A, 2004. – 179p.
 7. Cesari M. La censura nel periodo fascista. –Napoli: Liguori Editore. – 1978. – 130 p.
 8. Contratto collettivo di Lavoro giornalistico // Amicucci E. Il giornalismo italiano nel regime fascista. – Roma: L'Universale, 1928. – P. 37 – 46.
 9. Corradini E. Il regolamento della libertà di stampa // Storia del fascismo diretta da Enzo Biagi. – Firenze: SADEA editore. – Volume I. – P. 365-367.
 10. Devastati e incendiati i giornali dell'opposizione // Storia del fascismo diretta da Enzo Biagi. – Firenze: SADEA editore. – Volume I. – P. 252.
 11. Licata G. Storia del Corriere della Sera. – Milano: Rizzoli Editore, 1976. – 680 p.
 12. Ludwig E. Colloqui con Mussolini. Milano: Mondadori, 1932. – 224 p.
 13. Nenni P. L'ultima distruzione dell'Avanti! di Milano // Storia del fascismo diretta da Enzo Biagi. – Firenze: SADEA editore. – Volume I. – P. 210.
 14. La soppressione della libertà di stampa // La Stampa. – 1924. – 9 luglio.
 15. La stampa durante il regime fascista (Доступно з: <http://www.ushmm.org/wlc/it/article.php?ModuleId=10007821>).
 16. Tedeschi M. La legge sulla stampa// La Rivoluzione liberale. – 1924. – 29 luglio.

**THE MAIN METHODS OF STRUGGLE AGAINST THE OPPOSITION
PRESS IN FASCIST ITALY (1922-1926)**

Iurii Melnyk

Ivan Franko National University of Lviv,
Chuprynky Street 49, 79044, Lviv. Ukraine

Tel. office: (032) 239-47-75

E-mail: kozakmamaj@rambler.ru

The article examines and exemplifies the main methods adopted by the government in order to suppress the freedom of speech in Italy in period of the establishment of fascist dictatorship.

Key words: establishment of totalitarian regime, control over the media, withdrawal of circulation, attack on editorial office, physical menace, *journalists' working conditions*.

**ОСНОВНЫЕ МЕТОДЫ БОРЬБЫ ПРОТИВ ОППОЗИЦИОННОЙ
ПРЕССЫ В ФАШИСТСКОЙ ИТАЛИИ 1922-1926 ГГ.**

Юрий Мельник

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина

Тел.оф.: (032) 239-47-75

E-mail: kozakmamaj@rambler.ru

В статье рассмотрены и на примерах проиллюстрированы основные методы, к которым прибегало правительство для подавления свободы слова в Италии в период становления фашистской диктатуры.

Ключевые слова: становление тоталитарного режима, контроль над СМИ, изъятие тиража, нападение на редакцию, угрозы физической расправы, условия работы журналистов.

Стаття надійшла до редколегії 23.12.12

Прийнята до друку 10.01.13